

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти». – Херсон: Айлант, 2006. - С.19-23.

Воронова Н.А.

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

Формування рухових функцій, у тому числі і тонких рухів рук, відбувається у процесі взаємодії дитини з навколишнім предметним світом. Маніпулятивні дії з предметами засвоюються дитиною через навчання у процесі її спілкування з дорослими. Таким чином, у дитини формується предметне мислення (І. М. Сєченов), “мислення у дії” (І. П. Павлов).

Відомо, що онтогенетично розвиток руки дитини починається з общупувальних та хапальних рухів. Ці маніпуляції відбуваються на рефлекторному рівні. Вони ще не досягли високого контролю з боку мозку. Значення хапального рефлексу велике, і полягає воно у здатності дитини не випускати з рук тих чи інших предметів. З розвитком мозку цей рефлекс перетворюється в уміння хапати та відпускати. Чим частіше у дитини задіяний хапальний рефлекс, тим ефективніше відбувається емоційний та інтелектуальний розвиток [5, 3].

Хапаючи предмети (іграшки), маніпулюючи ними, дитина за допомогою руки набуває свої перші досвіди у пізнанні навколишнього предметного світу. Рука, таким чином, поступово розвивається у складній предметній діяльності та становиться не лише сприймаючим, поряд з оком та вухом, але й створюючим органом. Завдяки розвиненій руці розширюються можливості у формуванні просторових уявлень, у знайомстві із властивостями та якостями предметів через безпосередні практичні дії з ними [2, 50].

Рух пальців і кистей рук дитини мають на її розвиток особливий вплив.

Перш за все маніпулятивні дії здійснюють оздоровчий вплив на організм дитини. Японський лікар Намікосі Токудзіро стверджував, що пальці мають

велику кількість рецепторів, які надсилають імпульси до центральної нервової системи людини. На кистях рук є чимало акупунктурних точок, масажуючи які можна впливати на внутрішні органи, що рефлекторно з ними поєднані.

По насиченості акупунктурними зонами кисть не поступається вуху чи стопі. Східні медики встановили, що масаж великого пальця підвищує функціональну активність головного мозку, масаж вказівного пальця позитивно впливає на стан шлунку, середнього – на кишечник, безіменного – на печінку і нирки, мізинця – на серце.

Дослідження вітчизняних фізіологів підтверджують зв'язок розвитку рук із розвитком мозку. Праці В. М. Бехтерева довели вплив маніпуляції рук на функції вищої нервової діяльності, розвитку мовлення. Прості рухи допомагають прибрати напругу не лише із самих рук, але й з губ, знімають розумову втому. Вони здатні поліпшити вимову багатьох звуків, а значить – розвивати мову дитини.

Дослідження М. М. Кольцової довели, що кожен палець руки має доволі широке представництво в корі великих півкуль головного мозку. Розвиток тонких рухів пальців рук передуює появі артикуляції складів. Завдяки розвитку пальців у мозку формується проекція “схеми людського тіла”, а мовленнєві реакції перебувають в прямій залежності від тренуваності пальців, від рівня сформованості тонких рухів пальців. Таке тренування слід розпочинати із самого раннього дитинства [5, 5].

Необхідно зазначити, що розвиток дрібної моторики рук готує своєрідний фундамент для подальшого формування мовлення дитини. Адже, на думку М.М. Кольцової, рухова активність дітей, їхня предметно-маніпулятивна діяльність, яка сприяє розвитку тонких рухів кистей та пальців рук (ручної вправності), здійснює стимулюючий вплив на мовленнєву функцію дітей, на розвиток у них сенсорної та моторної сторін мовлення. Вона дійшла висновку, що “морфологічне та функціональне формування мовленнєвих областей здійснюється під впливом кінестетичних імпульсів від рук” [3, 107].

Розвиток ручної моторики має велике значення не лише для активізації мовленнєвої моторики, але й для підготовки дітей до оволодіння процесом письма (Р. І. Лалаєва).

Слід зазначити, що письмо відіграє значну роль у розвитку вищих психічних функцій. Дитина завдяки йому вчиться доволіно оперувати власними діями та вміннями, оскільки письмо переводить її з плану неусвідомлених дій у дії доволіні, усвідомлені.

У багатьох дітей дошкільного віку спостерігається недостатній рівень сформованості тонких рухів кистей та пальців рук. Затримка у розвитку тонкої моторики рук у дошкільнят перешкоджає оволодінню ними навичками самообслуговування, ускладнює маніпуляцію з дрібними предметами, затримує розвиток деяких видів ігрової діяльності.

Крім цього, недосконалість тонкої рухової координації кисті та пальців рук ускладнює оволодіння процесом письма та іншими навчальними та трудовими навичками, а у подальшому це може стати серйозною перешкодою в опануванні бажаної професії.

Усе це зумовлює необхідність спеціальної цілеспрямованої роботи з розвитку тонких координованих рухів рук та ручної вправності в цілому.

На даний момент існує досить широкий вибір засобів для розвитку тонкої моторики рук дитини. До них належать:

- ігрові комплекси самомасажу із застосуванням масажерів та без них;
- ігри з пальчиками, вправи з гумовими м'ячами невеликого розміру (діаметром 5 см);
- малювання так званих вальдорфських форм кольоровою крейдою на індивідуальних пластикових дощечках;
- викладання фігурок з паличок;
- вимовляння чистомовок, віршів із супроводжуваними діями та певними позами кистей та пальців рук;
- переказ та складання невеликих розповідей з використанням ігрового прийому "Розкажи та покажи руками";

- включення у заняття елементів пальчикового та тіньового театрів.

Перелічені вправи є настільки цікавими, що діти із задоволенням виконують їх (самостійно або разом з батьками).

Дітям можна запропонувати такі види “пальчикових ігор”:

1. “Моя сім’я”. По черзі згинати пальчики до долоньки, а зі словами “Ось і вся моя сім’я” другою рукою охоплювати весь кулачок.

*Це дідусь,
А це бабуся.
Це татусь,
А це матуся.
А малюк, звичайно, я –
Ось і вся моя сім’я.*

2. “Наш малюк”. Зігнути пальці в кулачок, потім по черзі розгинати їх, починаючи з великого пальця.

*Перший пальчик – наш дідусь,
Другий пальчик – то бабуся,
Третій пальчик – наш татусь,
А четвертий – то матуся,
А мізинчик – наш малюк.*

3. “Повітряні щиглики”. Кінчик вказівного пальця правої руки з силою удавити в подушечку великого пальця. Решту пальців підняти вгору. Вказівний палець різким рухом вперед робить сильний щиголь у повітря (тричі). За аналогією виконати щиглі середнім, безіменним пальцями та мізинцем.

*На подвір’ї в брата
Грались кошенята.
Щиглика злякались –
Швидко заховались.*

4. “Вертоліт”. Пальці обох рук (окрім вказівних і великих) – у положення плетеного кошика. Вказівні пальці висунути вперед і з’єднати їх подушечками

(це – “хвіст вертольота”). Великими пальцями виконувати швидкі кругові рухи, немов лопаті вертольота.

Швидко лопаті крути!

Вертолiт, лети, лети!

5. “Дощик”. Подушечки правої (лівої) руки притиснути до столу. Навперемінно постукувати ними по поверхні столу (наче гра на піаніно).

Дощику, дощику,

Припусти, припусти

Та на наші капусти,

Відром, цебром,

Відерцем, цеберцем!

Паралельно з “пальчиковими іграми” діти навчаються елементам самомасажу кистей та пальців рук. Масаж є одним з видів пасивної гімнастики. Він здійснює сприятливий вплив на організм дитини, зміцнює м’язову систему, підвищує тонус, еластичність та скорочувальну здатність м’язів. При систематичному проведенні масажу покращуються функції рецепторів, провідних шляхів, посилюються рефлекторні зв’язки кори головного мозку з м’язами та судинами. Діти вивчають прийоми самомасажу: поглажування, розтирання, розминання, вижимання, активні та пасивні рухи.

Для розвитку тактильної чутливості можна застосовувати прийом “тактильно-рухового” запам’ятовування контурів букв при знайомстві з ними. З цією метою використовуються посібники “Вишиваємо” та “Шершава абетка” [1, 38].

Крім того, для успішної підготовки руки дитини до письма та для розвитку дрібної моторики доцільно використовувати різноманітні види графічних вправ. Ці вправи викликають у дітей старшого дошкільного віку велику зацікавленість і вони виконують їх із задоволенням.

У процесі підготовки руки дитини до оволодіння письмом доцільно чергувати виконання графічних вправ і завдань із виконанням спеціальних

вправ, які сприяють розслабленню м'язів кисті та пальців руки. Можна навести декілька прикладів таких вправ:

1. Стисніть руки долонями всередину і витягніть їх уперед. Розведіть кисті рук у сторони, не розгинаючи зап'ястка.
2. Стисніть пальці по одному в кулак.
3. Витягніть руки перед грудьми. Пальці правої руки стисніть у кулак. Розтуліть пальці правої рук і одночасно стисніть у кулак пальці лівої руки. Міняйте положення рук.
4. Долоні разом, пальці переплетіть. Поперемінно згинайте і розгинайте пальці.
5. Руки з розведеними пальцями покладіть на стіл. Почергово постукуйте по кришці то однією, то другою рукою.

Крім цих вправ, можна також використовувати такі прийоми, які є досить ефективними для підготовки руки до письма:

1. Коливання ручки між пальцями поперемінно – великим і вказівним, великим і середнім.
2. Пересування пальців по ручці шляхом хапання її трьома пальцями – великим, вказівним, середнім.
3. Качання ручки між долонями обох рук, в одній руці.
4. Повертання ручки в різні її положення трьома пальцями однієї руки під лічбу.

На формування графічних навичок письма дітей старшого дошкільного віку впливає стан їхнього психофізіологічного розвитку: просторова уява, кінестетичний контроль рухів і здатність до їх автоматизації, стан емоційно-вольової сфери тощо.

Для успішного оволодіння процесом письма має велике значення психологічна готовність дитини старшого шкільного віку до навчання в цілому та, зокрема до письма.

Для визначення готовності дитини до оволодіння процесом письма використовуються різноманітні методики.

Так, наприклад існує методика Д. Б. Ельконіна *“Графічний диктант”*. Графічний диктант проводиться одночасно з усіма дітьми підготовчої групи дитсадка. Дітям роздаються аркуші в клітинку (на них, відступивши 4 клітинки від лівого боку, ставляться одна під одною 4 крапки). Вихователь спочатку пояснює дітям, яке саме завдання їм треба буде виконати і показує на прикладі. Після цього дітям пропонується перейти до малювання тренувального візерунка. Після закінчення роботи діти малюють ще два (основних) візерунка під диктовку вихователя.

Для визначення готовності до письма використовуються також різноманітні графічні вправи.

Отже, розвиток дрібної моторики рук має велике значення для розвитку дитини. Він здійснює вплив на розвиток мозку, мовлення дитини, а також готує її до оволодіння процесом письма. Крім того, маніпулятивні дії з предметами мають оздоровчий вплив на організм дитини.

Список використаної літератури

1. Галкина В. Б., Хомутова Н. Ю. Использование физических упражнений по развитию мелкой моторики пальцев рук при коррекции нарушений речи у учащихся начальных классов. //Дефектология. – 1999. - № 3. – С. 37-42.
2. Дудьев В. П. Средства развития тонкой моторики рук у детей с нарушением речи. //Дефектология. – 1999. - № 4. – С. 50-54.
3. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. – М., 1973.
4. Підлужна Н. Слухняні пальчики: для роботи з дітьми. //Дошкільне виховання. – 2001. - № 2. – С. 21-23.
5. Савіна Л. П. Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення дошкільнят: Посібник для батьків і педагогів. – К.: Школа, 2001.
6. Салагуб О. М. Цікаві вправи на розвиток стійкої уваги: графічні диктанти. //Розкажіть онуку. – 2003. - № 28. – С. 29.
7. Хвост Г. О. Розвиток дрібних м'язів руки першокласників. //Розкажіть онуку. – 2001. - № 38-39. – С. 4-5.